

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**VI факультет з підготовки іноземних студентів
Кафедра Внутрішньої медицини №3**

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА

ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

<i>Навчальна дисципліна</i>	Основи внутрішньої медицини
<i>Модуль №</i>	1
<i>Змістовний модуль № 4</i>	Основи діагностики, лікування та профілактики ендокринних хвороб
<i>Тема заняття</i>	<u>Опанування навичками аналізування даних лабораторних методів дослідження у хворих на цукровий діабет</u>
<i>Курс</i>	4
<i>Факультет</i>	Медичний

ХАРКІВ 2012 р.

І. П Л А Н З А Н Я Т Т Я .

№	Розділи	Час у хвилинах
1.	Значення глюкозотолерантного тесту, глікемічного, глюкозуричного профілю, С-пептиду, глікозильованого гемоглобіну	15
2.	План обстеження хворих на цукровий діабет та оцінка лабораторних показників	15
3.	Критерії компенсації хворих на цукровий діабет	15

Тривалість заняття	МЕТА
2 г	Підвищення рівня знань з питань аналізування даних лабораторних методів дослідження у хворих на цукровий діабет

II. ЗМІСТ ЗАНЯТТЯ

1. **Глюкозотолерантний тест (ГТТ)** здійснюється для діагностики ранніх стадій ЦД типу 2, порушення толерантності до глюкози, асимптоматичних порушень вуглеводного обміну (клас I, рівень доказовості B). При цьому глікемія визначається до і через 2 год. після перорального навантаження глюкозою (для дорослих - 75 г глюкози, розчиненої в 300 мл води; для дітей - 1,75 г глюкози на 1 кг маси тіла, але не більше 75 г; випити впродовж 3-5 хв.).

З епідеміологічною метою чи для скринінгу достатньо одного визначення рівня глюкози натще або через 2 год. після цукрового навантаження при ГТТ. Діагноз ЦД завжди повинен бути підтверджений повторним тестуванням в подальші дні, за винятком безсумнівної гіперглікемії з вираженою декомпенсацією вуглеводного обміну або наявністю клінічних симптомів.

Діагностичні критерії ЦД та інших порушень вуглеводного обміну (ВООЗ, 1999)

Діагноз	Визначення глюкози в крові	Концентрація глюкози, ммоль/л		
		Цільна кров		Плазма
		Венозна	Капілярна	Венозна
Норма	Натще	>3,3 <5,5	>3,3 <5,5	>4,0 <6,1
	Через 2 год. після ГТТ	<6,7	<7,8	<7,8
Цукровий діабет	Натще	>6,1	>6,1	>7,0
	Через 2 год. після ГТТ або випадкове визначення глікемії в будь-який час доби незалежно від прийому їжі	>10,0	>11,1	>11,1
Порушена толерантність до глюкози	Натще	<6,1	<6,1	<7,0
	Через 2 год. після ГТТ	>6,7 <10,0	>7,8 <11,1	>7,8 <11,1
Порушена глікемія натще	Натще	>5,6 <6,1	>5,6 <6,1	>6,1 <7,0
	Через 2 год. (якщо визначається)	<6,7	<7,8	<7,8

2. **Визначення рівня глюкози в крові** є основним діагностичним тестом. Найбільш інформативними визнані такі групи методів.

А. Методи Сомоджі-Нельсона, ортотолуїдиновий, глюкозооксидазний - дозволяють визначити в крові дійсний вміст глюкози без редукуючих речовин. При цьому нормальні показники глікемії становлять 3,33 - 5,55 ммоль/л (60-100 мг%). Для перерахунку значення цукру крові (у мг% або ммоль/л) використовують формули: $\text{мг\%} \times 0,05551 = \text{ммоль/л}$, $\text{ммоль/л} \times 18,02 = \text{мг\%}$.

Б. Методи Хагедорна-Іенсена, Кріцеліуса, Фолін-Ву та інш. - дозволяють визначити в крові дійсний вміст глюкози спільно з редукуючими речовинами (глутатіон, ергонін, сечова кислота, креатинін та інш.). При цьому показники глікемії у здорової людини становлять 4,44 - 6,66 ммоль/л (80 - 120 мг%).

В. Скринінговий метод використовується при масовому обстеженні людей. Проводиться з використанням індикаторного паперу, імпрегнованого глюкозооксидазою, пероксидазою і сполуками, що забарвлюються у присутності глюкози. За допомогою глюкометра

(портативного апарату), що працює за принципом фотоколориметра, і індикаторного паперу можна визначити вміст глюкози в крові в межах від 50 до 800 мг%.

При проведенні **глікемічного профілю** визначають глюкозу крові кожні 3 години на протязі однієї доби (6.00., 9.00., 12.00. та т.п.) для подальшої корекції терапії цукрового діабету.

Підвищенню глікемії можуть сприяти: дієта, багата жирами, прийом глюкокортикоїдних препаратів, естрогену, контрацептивів, сечогінних (групи дихлотіазида), адреналіну, морфію, дилантіна, нікотинової кислоти. Разом з цим гіперглікемія виявляється при гіпокаліємії, акромегалії, хворобі Іценко-Кушинга, глюкостеромії, альдостеромії, феохромоцитомі, глюкагономії, соматостатиномії, дифузному токсичному зобі, пухлинах головного мозку, гарячкових захворюваннях, хронічній недостатності печінки і нирок.

Зниження глікемії може спостерігатися при тривалому голодуванні, захворюваннях, обумовлених гіперінсулінізмом і алкоголізмом.

3. Методи діагностики глюкозурії. У здорових людей сеча може утримувати невелику кількість глюкози - 0,001-0,015%, що становить 0,01-0,15 г/л. У новонароджених протягом перших двох тижнів і літніх людей старше 60 років виявляється деяке збільшення глюкозурії, що досягає 0,025-0,070% (0,25-0,7 г/л).

Найшвидше виявити глюкозурію дозволяє індикаторний папір "Глюкотест", а також аналогічні індикаторні папери "Тесттайп", "Кліністікс", "Біофан" та інші. Індикаторний папір просочений складом, що включає глюкозооксидазу, пероксидазу і ортолідін. Смужки паперу (жовтого кольору) опускають в сечу, за наявності глюкози через 10 секунд папір змінює забарвлення від світло-блакитного до яскраво-синього внаслідок окислення ортолідину у присутності глюкози. Чутливість вказаних тестів коливається від 0,015 до 0,1% (0,15-1 г/л). Для виявлення глюкозурії необхідно використовувати добову сечу або зібрану протягом 2-3 годин після пробного сніданку.

Окрім цукрового діабету, глюкозурія може виявлятися при нирковому діабеті, захворюваннях нирок (гострий і хронічний гломерулонефрит, пієлонефрит), синдромі Фанконі, вагітності.

При проведенні **глюкозурічного профілю** визначають цукор, щільність та кількість сечі у кожній порції, що зібрана через 3 години на протязі однієї доби для подальшої корекції терапії цукрового діабету.

4. Глікозильований гемоглобін. Метод дозволяє виявити транзиторну гіперглікемію шляхом визначення глікозильованих білків. Встановлено, що гемоглобін А у здорових людей містить малу фракцію гемоглобіну А_{1с}, до складу якого входить глюкоза. Відсотковий вміст глікозильованого гемоглобіну (HbA_{1c}) становить 4-6% від загальної кількості гемоглобіну. При цукровому діабеті процес приєднання глюкози до молекули гемоглобіну активується, що супроводжується збільшенням фракції HbA_{1c}. Виявлені також і малі фракції гемоглобіну A_{1a} і A_{1b}, які мають здатність зв'язуватися з глюкозою. У хворих на цукровий діабет сумарний вміст HbA_{1c} крові перевищує 9-10%.

5. Визначення С-пептида. Це дослідження дозволяє оцінити функціональний стан β-клітинного апарату підшлункової залози. Дослідження проводиться за допомогою радіоімунологічних тестів-наборів. Вміст С-пептида в сироватці крові у здорових людей становить 0,1-1,79 нмоль/л (за даними тест-набору фірми "Ноехст") або 0,17-0,99 нмоль/л (за даними фірми "Вук-Маллінкрот", 1 нмоль/л = 1 нг/мл × 0,33). При цукровому діабеті 1 типу рівень С-пептида знижений, при цукровому діабеті 2 типу - нормальний або підвищений, при інсуліномії - підвищений. По рівню С-пептида оцінюють ендогенну секрецію інсуліну.

Критерії компенсації вуглеводного обміну при ЦД типу 1 та ЦД типу 2

Показники	Компенсація	Субкомпенсація	Декомпенсація
HbA _{1c}	<7,0	7,1 - 7,5	>7,5
Глікемія натще	5,0 - 6,0	6,1 - 6,5	>6,5

Контроль глюкози в капілярній крові, ммоль/л	Постпрандіальна глікемія (ч/з 2 год. після прийому їжі)	7,5 - 8,0	8,1 - 9,0	>9,0
	Глікемія перед сном	6,0 - 7,0	7,1 - 7,5	>7,5

Терапевтична мета при ЦД типу 1 (European Diabetes Policy Group)

1. Показники вуглеводного обміну (можливі відхилення)

Показники		Адекватний рівень	Неадекватний рівень
HbA1c, % (норма 4,0-6,0)		6,0 - 7,5	>7,5
Контроль глюкози в крові ммоль/л	Натще/перед їжею	5,1 - 6,5	>7,5
	Через 2 год. після їжі	7,6 - 9,0	>9,0
	Перед сном	6,0 - 7,5	>7,5
	Вночі	3,6 - 6,0	>7,0

2. Показники ліпідного обміну

Показники, ммоль/л		Ризик серцево-судинних ускладнень		
	Цільові значення	Низький	Помірний	Високий
Загальний холестерин	<4,4	<4,8	4,8-6,0	>6,0
Холестерин ЛПНЩ	<1,8	<3,0	3,0-4,0	>4,0
Холестерин ЛПВЩ	Чол. >1,0 Жін. >1,2	>1,2	1,0-1,2	<1,0
Тригліцериди	<1,7	<1,7	1,7-2,2	>2,2

3. Показники контролю артеріального тиску

	Низький ризик ангіопатії	Помірний ризик ангіопатії	Високий ризик ангіопатії
Рівень АТ, мм рт.ст.	<130/80	130-140 / 80-85	>140/85

Діагностичні дослідження і консультації

Показник	Частота
Самоконтроль глікемії (3-4 рази на добу)	У дебюті захворювання і при декомпенсації – щоденно
Глікозильований гемоглобін	1 раз на 6 місяців, за показаннями – частіше
Біохімічний аналіз крові (загальний білок, холестерин, тригліцериди, білірубін, АСТ, АЛТ, сечовина, креатинін, калій, натрій, кальцій)	1 раз на 6 місяців
Загальний аналіз крові	1 раз на 6 місяців
Загальний аналіз сечі	За показаннями, але не менше 2 разів на рік

Мікроальбумінурія	1 раз на рік
Контроль АТ	При кожному відвідуванні лікаря
ЕКГ	Щорічно
Огляд ніг	При кожному відвідуванні лікаря
Ендокринолог	Щомісячно та при необхідності
Флюорографія ОГК	Щорічно
Окуліст	Щорічно, за показаннями – частіше
Невролог, хірург кабінету діабетичної стопи	Щорічно, за показаннями – частіше

Терапевтична мета при цукровому діабеті типу 2 (запобігання ризику розвитку мікро- та макросудинних ускладнень)

Показники вуглеводного обміну (European Diabetes Policy Group, 1998-1999)

Показники		Низький ризик ангіопатії (цільові значення)	Ризик макроангіопатії	Ризик мікроангіопатії
НвА1с, %		≤6,5	>6,5	>7,5
Глікемія, ммоль/л (капілярна кров)	Натще (перед їжею)	≤5,5	>5,5	>6,0
	Через 2 год. після їжі	<7,5	≥7,5	>9,0

Показники ліпідного обміну (European Diabetes Policy Group, 1998-1999)

Показник в сироватці крові	Цільові значення	Низький ризик ангіопатії	Помірний ризик ангіопатії	Високий ризик ангіопатії
Загальний холестерин, ммоль/л	<4,5	<4,8	4,8-6,0	>6,0
Холестерин ЛПНЦ, ммоль/л	<2,5	<3,0	3,0-4,0	>4,0
Холестерин ЛПВЩ, ммоль/л	Чол. >1,0 Жін. >1,2	>1,2	1,0-1,2	<1,0
Тригліцериди, ммоль/л	<1,7	<1,7	1,7-2,2	>2,2

Показники контролю артеріального тиску

	Низький ризик розвитку ангіопатії (цільові значення)	Помірний ризик розвитку ангіопатії	Високий ризик ангіопатії
Рівень АТ, мм рт. ст.	≤130/80	>130/80 ≤ 140/85	>140/85

Диспансерне спостереження за хворими на цукровий діабет типу 2 без ускладнень

Діагностичні дослідження і консультації

Показник	Частота обстеження
Самоконтроль глікемії (натще і через 2 години після їжі)	У дебюті захворювання і при декомпенсації - щоденно. Надалі залежить від виду цукрознижуючої терапії: на інсулінотерапії - щоденно; на дієті і ПЦЗП декілька разів на тиждень в різний час доби
Глікозильований гемоглобін	1 раз в 6 місяців (за показанням частіше)
Біохімічний аналіз крові (загальний білок, холестерин, тригліцериди, білірубін, АСТ, АЛТ, сечовина, креатинін, калій, натрій, кальцій)	1 раз на рік (за відсутності змін)
Загальний аналіз крові	1 раз на рік
Загальний аналіз сечі	1 раз на рік
Мікроальбумінурія	Двічі на рік з моменту діагностики ЦД
Контроль АТ	При кожному відвідуванні лікаря
ЕКГ	1 раз на рік
ЕКГ з навантажувальними тестами за наявності >2 факторів ризику	1 раз на рік
Огляд ніг	При кожному відвідуванні лікаря
Сімейний лікар	На дієті та ПЦЗП за направленням сімейного; на інсулінотерапії – щомісяця
Ендокринолог	На дієті та ПЦЗП за направленням сімейного
Флюорографія ОГК	1 раз на рік
Окуліст, кардіолог	1 раз на рік. За показаннями – частіше
Невролог, хірург кабінету діабетичної стопи	1 раз на рік. За показаннями – частіше

III. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ.

1. Дати визначення та характеристику ГТТ, глікемічному та глюкозурічному профілю, С-пептиду, НвА1с.
2. Скласти план лабораторного обстеження хворих на цукровий діабет 1 та 2 типів.
3. Оцінити лабораторні показники хворих на цукровий діабет.
4. Перелікувати критерії компенсації хворих на цукровий діабет 1 та 2 типів.

IV. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ендокринологія / П.М. Боднар, О.М. Приступюк, О.В.Щербак та ін.; За ред.. проф. П.М.Боднара.-К.:Здоров'я, 2002.-512 с.
2. Ендокринологія. Підручник/ За редакцією проф. П.М. Боднара (російською мовою). – Вінниця: Нова Книга, 2007.-344 стор.
3. Стандарти діагностики та лікування ендокринних захворювань /за ред.. член-кор. НАН та АМН України. Проф. М.Д. Тронько // Довідник «VADEMECUM info ДОКТОР Ендокринолог» .- К.: ТОВ «ГІРА «Здоров'я України», 2005.-3012 с. – (Серія «Бібліотека України»).
4. Наказ МОЗ України від 22.05.2009 № 356.